

Bygningsbevaringsprisen 2021 til Randbøl Mejeri v. Rikke Bruntse Dahl og Graham Henderson

Tekst og fotos: Bente Lykkegaard

Fredag, den 29. april var repræsentanter for lokalarkiverne i gl. Egtved Kommune samlet for at overrække bygningsbevaringsprisen for renoveringen af det næsten 100-årige andelsmejeri ved Hærvejen i Randbøl.

Overrækkelse af bygningsbevaringsprisen. Fra v. Sv.Aa. Hansen, Graham Henderson, Rikke Bruntse Dahl

Prisen blev tildelt sidste år, men først overrakt sidst i april dette år p.g.a. den nu (vistnok) overståede Corona-epidemi.

Rikke og Graham har imponeret alle med deres kæmpestore indsats for at redde det tidligere mejeri, (møbelforretning, bibelcenter og tøjforretning). Med mod og flid - og med god, faglig hjælp af familie har de genskabt den smukke, harmoniske bygning, så den fremstår som ny.

Peter Egholm, formand for Ålams (sammenslutningen af lokalarkiver i gl. Egtved Kommune), øn-

skede parret til lykke med det vellykkede og imponerende projekt, der i skrivende stund nærmer sig sin afslutning, - og overrakte en plakette til bygningen som bevis på hæderen.

Svend Aage Hansen fra Randbøl Lokalarkiv havde medbragt et lille hæfte med billeder fra arkivet i Vandel, som Rikke og Graham gerne må bruge kreativt fremover.

Parret flyttede til Randbøl i 2019 fra en lejlighed i København, der blev for lille til en børnefamilie.

Graham er fra Irland og har nu startet mikrobryggeri i Randbøl, hvor er der installeret store ståltanke og andet bryggerudstyr, - det første øl er færdigt og blev serveret som smagsprøve for de fremmødte.

Herefter fortalte Rikke og Graham om deres fælles historie, hvordan de fik idéen til at flytte til Randbøl og tage fat på den store opgave, der ventede dem der. Undervejs i renoveringen var der en del overraskelser m.h.t. bygningens stand og reminiscenser fra de tidligere beboere og brugere. Fx viste det sig, at en forhenværende ostekælder var blevet omdannet til døbefont, mens bygningen fungerede som bibelcenter. Utallige containere er kørt væk med skrammel og byggeskrot. Rummene fremstår nu indbydende, store og lyse, og spor af mejerivirksomheden ses i bevarede flise- og gulvområder. Rikke og Graham forestiller sig, at stedet senere vil komme til at danne rammen om events.

Det er meningen, at Grahams øl skal sælges fra huset, og der åbnes et par B&B-værelser inden længe.

Også udendørsarealerne er blevet sat i stand, så ingen, der kører forbi det gamle mejeri nu er i tvivl om, at her er et usædvanlig vellykket restaureringsprojekt gennemført.

Trappen til første sal med spor efter bibelcenteret 1999

Det brændende Lancaster PB bombefly

Øjenvidneberetning 1944

Af Axel Degn Johansson, Lundby

I museets udstilling "Vandel og flyvestationen" skildres bl.a. historien om de 5 engelske/australske flyvere, der omkom, da deres bombefly blev skudt ned af tyskerne nær Høgsholt ved Jelling. Tyskerne på Flyvestation Vandel begravde dem i en interimistisk grav, men efter krigen blev de i 1947 gen-begravet på Randbøl kirkegård, hvor der er rejst et stort monument over dem. Siden er de blevet mindet hvert år den 4. maj med et arrangement på kirkegården. Fra Axel Degn Johansson, Lundby, har redaktionen modtaget nedenstående beretning om, hvordan han oplevede nedskydningen af det engelske Lancaster bombefly. (Red. Bemærkning)

Jeg er født den 28. juni 1935. Efter min mors død i november 1942 boede min bror Jens og jeg hos vore morforældre, Marie og Jens Degn, Linnemannsgade 3 i Vejle.

Der var ofte natlig luftalarm i Vejle på grund af de hyppige overflyvninger af engelske bombefly ud og hjem i forbindelse med togter mod mål i Tyskland eller nedkastning af miner i farvandene.

Natten til d. 25. februar 1942 faldt der en bombe i den vestlige udkant af Nørreskoven, kun ca. 400 m fra mine bedsteforældres hus. Man mener, at flyet efter et mislykket bombetogt har været forfulgt af tyske jagere. Piloten har da villet lette flyet ved at kaste bomben, der måske skulle have ramt fjenden, men i stedet faldt i trækronerne tæt på beboet område. Man kan stadig ane stedet, markeret af en yngre bevoksning i skoven. Mine bedsteforældres hus i Linnemannsgade fik ved eksplosionen den østlige side af taget revet af, og alle vinduer og døre var smadrede.

På trods af dette, og skønt mine bedsteforældre boede på første sal, gik de aldrig i beskyttelsesrum, når der var luftalarm. Ligesom under et tordenvejr stod de op uden at tænde lys og trak mørklægningsgardinerne op, så de kunne følge med i, hvad der skete.

Natten mellem d. 26. og 27. august 1944 opholdt vi os i soveværelset mod vest under en sådan luftalarm. Bedstemor stod ved vinduet, og pludselig råbte hun: "Åh, de stakkels mennesker!" På den nordvestlige himmel kunne man se et flammende bål, der bevægede sig mod vest. Ifølge rapport fra politiassistent P. J. Petersen, Vejle, var det kort efter kl. 03. (Kilde: N.M. Schaiffel-Nielsens bog "Randbøl – Glimt af et hedesogns historie. Bind 1, s. 146-147). Det viste sig senere at være det engelske Lancaster bombefly, som på hjemturen fra et togt til Königsberg i Østpreussen var blevet beskudt af en tysk Me 110 natjager. Flyet faldt ned ved Høgsholtgård nordvest for Vejle. Min 16-årige bror Jens cyklede dagen efter derud og kom med nogle temmelig drastiske beretninger om tyskernes behandling af de dræbte flyveres lig. Hvor tæt på har man mon dog tilladt ham at komme?

Min bror var omkring det tidspunkt som 16-17-årig sammen med nogle kammerater så småt begyndt med noget modstandsarbejde – som at flytte rundt på tyske færdselsskilte, og som en af deres største bedrifter afbrød de telefonforbindelsen fra det tyske hovedkvarter i Vejle. På et kort skitserede de flyvepladsens start- og landingsbane samt en del af ringbanen.

Det var også Jens, som selv byggede en radio og en dag kom ned til bedstefar i Vejle og sagde: "Nu kan du høre den danske radio fra London". Fra den hørte vi frihedsbudskabet om aftenen d. 4. maj 1945.

(Vil du læse flere af Axel Degn Johanssons oplevelser som dreng på Ulvehøjgård og Rygbjerggård i Randbøl under krigen, kan du læse dem på Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museums hjemmeside: www.rslm.dk Klik på "Gårdhistorier – nedlagte gårde" (Red. bemærkning)

Flyvergravene 1994.

Foto: Vejle Amts Folkeblad.

Bindeballestenen

Den selvejende Bindeballe-bonde, der blev kirkeejer

Tekst og foto: Bente Lykkegaard

I haven ved Randbøl Sogns Museum i Vandel står der blandt kilometersten, kværnsten og andre sten en helt særlig sten, kaldet Bindeballestenen. Stenen

stod oprindeligt ved indkørslen til Bindeballegård. I 2009 indgik museet aftale med Blue Hors stuttoriet (ejer af gården) om at flytte stenen til museet og bevare den dér. På det tidspunkt var den helt groet til med mos, og bogstaverne kunne vanskeligt læses. Museet foranstaltede flytningen og opmaling af teksten, og stenen har kunnet ses dér lige siden. Ved siden af stenen er der opsat en infotavle, som fortæller dens historie.

Teksten lyder:

**B.B.
1769 KJØBT. VI KIERKEN. 1771.
BLEV. VI. SELVEIER.
1785. BLEV MAR
KEN SKIFT. IOEN
PEDERSEN. 1791.**

Bonden Ion Pedersen, der blev selvejer i 1785, var en driftig person. Han blev udnævnt til sognefoged i Randbøl Sogn. Den 14. november 1758 var han blevet gift med Johanne Pedersdatter af Bindeballe. Sammen fik de 12 børn, hvoraf de fem døde tidligt. Ioen Pedersen fejrede højdepunkter i sin og Bindeballes historie i den sidste del af 1700-tallet ved at hugge dem i en sten, som så vidt vides ikke findes nogen anden i hele Skandinavien.

B.B. øverst på stenen skal nok forstås som ”Bindeballe Bymænd. Ioen Pedersen var én af fire. Han døde i 1793, to år efter, at han fik lavet sin sten. Nok var fire bønder blevet kirkeejere, men de holdt ikke ejerskabet for sig selv, det blev fordelt på sognets jordbesiddere.

I forbindelse med svenskekrigene blev Randbøl Præstegård nedlagt og lagt ind under Nørup præstegård som anneksgård. Der forblev den indtil 1824, hvor den blev solgt til kromanden i Randbøl. I 1600-tallet var det ejeren af Engelsholm, der ejede Randbøl Kirke. Det ejerforhold fortsatte indtil 1770, hvor ejeren, Nicolaj Duus, havde travlt med at gøre nogle af sine tilliggende i penge. Den 28. april solgte han kirken fra, men der har måske været forhandlinger i gang inden da, for teksten på stenen nævner, at købet af kirken fandt sted allerede i 1769. Ioen Pedersen og tre andre bønder i Randbøl sogn blev dermed ejere af kirken, men det gik så som så med vedligeholdelsen, og det var tæt på, at den var blevet nedrevet. Iflg. Trap Danmark var det stadig bønderne, der ejede den i 1859.

Kilde:

”Randbøl – Glimt af et hedesogns historie, bind 1” af N.M. Schaiffel-Nielsen.

Børn og bål

Barndomserindringer

Tekst og illustration: Inger Margrethe Dethlefsen

Jeg hedder Inger Margrethe Dethlefsen, datter af Harry og Nete Hansen, barnebarn af Marius og Mette fra Vandel Savværk, så jeg har dybe rødder i byen. Jeg blev født i 1944, og i min erindring var Vandel et godt og trygt sted at være barn, alt var overskueligt, og alle kendte hinanden. Jeg vil her fortælle en lille historie, som viser lidt om livet for ca. 70 år siden.

Bål

En gang om året, når der havde samlet sig en passende mængde afskårne grene i haven, blev de brændt af. Men hvad der lyder praktisk og enkelt, forvandlede vores far til et eventyr.

Han besluttede sig for en dag med godt vejr i sensommeren, og så gav han os 4 børn besked: ”I aften laver vi bål!” Vi bragte den gode nyhed til nabobørn og venner, og efter aftensmaden indfandt børnene sig lidt efter lidt, alle havde en rå kartoffel med.

Far havde dynget brændet sammen til et bål, og rundt om, i passende afstand, var der siddemuligheder af træstammer, sten, og hvad der ellers bød sig. Vi børn legede i haven, for det var jo stadig lysende dag, men vi blev mere og mere utålmodige og skled til far, der stadig kom med træstykker, som skulle brændes.

Endelig kunne vi ikke holde det ud længere og spurgte, hvornår bålet skulle tændes, skønt vi vidste, at svaret var det samme, som vi fik hvert år ved samme lejlighed.

Han sagde: ”Når den første stjerne lyser på himlen, bliver bålet tændt”, og fra nu af blev vor leg afbrudt af vore forskende blikke mod himlen.

På et tidspunkt, det kan vel have været ved halv tiden, hørte vi råbet: ”SE EN STJERNE”, og de andre børns reaktion lignede den, som Columbus’s sømænd udviste, da de hørte det længe ventede ord ”LAND”.

Nu samlede vi os alle omkring bålstedet, kartoflerne (selvfølgelig uden folie) blev placeret i bunden af stakken, således var vi sikre på at finde vore egne kartofler igen. Så satte vi os, og med tilbageholdt åndedræt så vi på, mens far tændte bålet. Det var befriende og meget smukt at se, hvordan de gule og røde flammer voksede op mod himlen. Det knaste og braste, og når far med en rive skubbende træet sammen, fløj en regn af lysende gnister op mod den i mellemtiden dybblå himmel og blandede sig med de mange stjerner, som lidt efter lidt var dukket op. Nu kom, aftenens højdepunkt: Far fortalte historier. Han var på det område meget kreativ, han kunne ryste de dejligste fortællinger ud af ærmet, og på disse bålaftener var de lidt uhyggelige. Da dukkede der spøgelser, trolde og røvere op for vort indre øje, mens det løb koldt ned ad ryggen, og de mindre børn rykkede tættere på far, som forstod, ved hjælp af tonefaldet i sin stemme, at give historien en særlig intensitet. Ja, var den mørke skygge bagerst i haven ikke et spøgelse, eller dog kun en hyldebusk?

Når bålet næsten var brændt ned, og der kun var de røde gløder tilbage, begyndte vi at lede efter vore kartofler. Med træpinde fiskede vi efter de sorte knolde. Det udløste heftige verbale udgydelser: ”Holdt, det er min kartoffel, jeg kan genkende den, og jeg lagde den lige akkurat her”. Én af os gik ind i køkkenet for at hente salt, og så begyndte vi at pille den sorte, forbrændte skal af. Sommetider var kartofflen halvrå i midten, sommetider var den helt igennem forkullet, men af og til fandt vi et stykke bagt kartoffel, som vi med sorte fingre strøede salt på, inden vi lykkelige puttede det i munden. Det var en vidunderlig smag, som jeg nu, efter snart 70 år, stadig husker. Vi sad så mætte, trætte og sorte på hænder og i ansigter, til det blev tid til at gå i seng.

Drengeklubben Kvik

”Rigtige” drenge organiserede sig gerne i en drengeklub 1950’erne

Der arbejdes med planering af grunden rundt om drengeklubben ”Kvik’s” fine hytte.

Af Bente Lykkegaard

... I Vandel opstod således drengeklubben ”Kvik”, der oprettedes med klubhus, vedtægter, skøde m.m. Her udlevedes det muntre drenge-/ungdomsliv uden voksen-overvågning, og der er overleveret mange interessante og morsomme historier om klubbens aktiviteter.

Svend Aage Hansen, der var medlem af klubben, har nedskrevet nogle af disse. De kan læses på museets hjemmeside: www.rslm.dk. Snyd ikke dig selv for dén fornøjelse!

Du får lige en ”smagsprøve”:

Den daglige brug af hytten

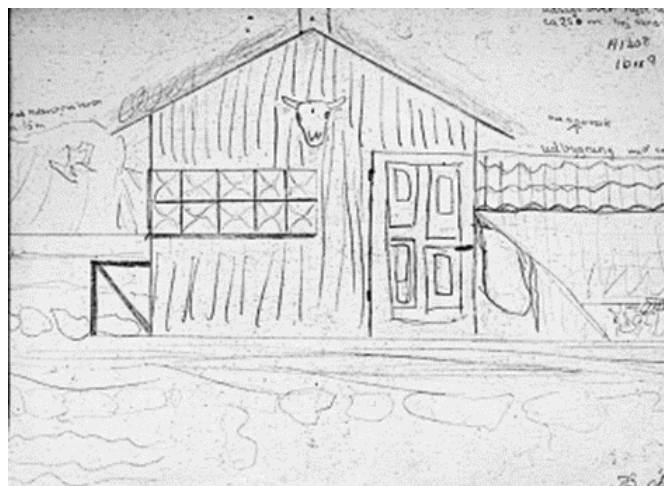
...For at bygge hytten havde vi skam sørget for at have et skøde, så det hele foregik fuldkommen lov-mæssigt korrekt.

Underskriveren på skødet var Knud Schnedler og bygmesteren Ejnar Hansen. Det siger sig selv, at ejeren af Møllegården, Louise Nissen, (bedst kendt under navnet Visse), også skulle sætte sit navn på skødet, og det gjorde hun så. Skødet havde jo ikke retslig virkning uden ejerens underskrift. Det blev naturligvis aldrig tinglyst, men for os havde det moralsk værdi, og det var da også en rar ting at have i orden.

Der udspandt sig nu en herlig tid, hvor vi lavede forskellige ting. Vi røg lidt i smug, og om lørdagen kunne vi finde på at drikke en øl eller to, som vi havde tiltusket os på forskellig vis. Vi læste også pornoblade, hvilket på dette tidspunkt af vores udvikling var fy-fy skamme. Disse blade var Varieté og Hudibras. De var meget vovelige dengang, men i dag vil de nok benævnes som blød porno.

Vi lagde have an foran ”Hytten” og holdt hele området i fineste stand. Denne tid udspandt sig fra ca.1950 - 1956, og det var en tid, som alle medlemmerne aldrig vil glemme....”

Læs hele beretningen på RSLM’s hjemmeside: www.RSLM.dk

Randbøldal som filmby - For menneskelivets skyld

Randbøldal Fabrik i farver ca. 1960 . Foto: Randbøl Sogns Lokalarkiv.

Af Bente Lykkegaard

I 1983 havde Danmarks Radio premiere på en drama-dokumentarfilm om N.F.S.Grundtvig: "For menneskelivets skyld". Filmen handlede om de kvinder, der fik betydning for teologen og digteren Grundtvigs liv. Han citeres for at have sagt: "Erfaringerne viser, at alt, som virkelig rører vore hjerter, må gå gennem kvinderne til os".

Nogle af scenerne blev filmet med Randbøldal Fabrik som kulisse. På det tidspunkt havde fabrikken stået hen i dårlig stand, øde og forladt i flere år, og adgang til fabriksgrunden var ikke tilladt. Jeg husker, at der hang skilte med teksten: "Adgang forbudt - fare for sammenstyrtning" - eller noget i den retning.

Men filmholdet nåede altså at have adgang til lokaliteterne, før det gik galt.

Under indspilningerne havde man brug for et sted, hvor skuespillerne kunne klæde om og gå på toiletet, og man havde derfor lavet en aftale om at benytte ejendommen Rodalvej 4 hos Uwe og Ruth Stegelmann.

Hovedrollen som Grundtvig blev spillet af Lars Lunøe, og desuden medvirkede bl.a. Solbjørg Højfeldt, Bodil Udsen, Hanne Uldal, Bendt Rothe, Ann-

Mari Max Hansen, Astrid Villaume, Preben Lerdorff Rye og Baard Owe.

Jeg husker ikke filmens handling, men at jeg pludselig en aften tilfældigt på TV så Lars Lunøe gå rundt mellem de røde fabriksbygninger i Randbøldal.

Den 16. august 1983 skete så det, der længe var ventet og frygtet: Den vestlige gavl styrtede sammen, og fabrikkens skæbne var beseglet. Kampen for at frede og renovere den engang så smukke, kamtakkebygning var tabt. Inden nedbrydning og oprydning nåede den altså lige netop at optræde som filmkulisse.

Kilde: N.M.Schaffel-Nielsen: "Randbøldal".

Tørv og Trolde:

Sensommertur til Rækkebjerge

søndag, den 21. august 2022

Mødested:

Vi mødes ved Vandelhallens P-plads kl. 13.00 og kører samkørsel til P-pladsen ved Rækkebjerge på Sønder Egsgårdsvej, lige nord for passagen over Simmel Bæk, nordvest for Billund.

Møder man op ved Rækkebjerge, vil vandreturen starte kl. ca. 13.20 - og vare til kl. ca. 16.

Praktiske oplysninger:

Vi går ca. 4 km i roligt tempo. Medbring passende udetøj og godt vandrefodtøj.

Alle er velkomne. Turdeltagelse kr. 20,-. Børn gratis.

Mobilepay kan benyttes. Tilmelding ikke nødvendig, bare mød op.

Turleder: Naturvejleder Peer Høgsberg. Mobil: 2364 0265. E-mail: peer.natur@gmail.com

Arrangør: Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museumsforening.

Hvad sker der for tiden på arkiv og museum?

Lille status

Af Bente Lykkegaard

Corona mærkes heldigvis ikke så meget længere i Danmark, og vi får gæster på museet i et pænt stort antal. Mange kommer for at se udstillingen om Vandel og Flyvestationen og den flotte broderiudstilling. Der falder mange "roser" af til begge.

Udenfor blev bøgetræerne beskåret i maj, så de lange grene ikke længere udgør en fare for, at taget beskadiges. Vi har fået indlagt rør til Fjernvarme, som museumsforeningen selv har betalt.

Ny klima-udstilling

Vi har nu et større projekt i støbeskeen: Gennem Vandel Klimalandby-projektet har vi fået kontakt til koordinatorene og lovning på faglig og praktisk hjælp fra en udstillingsarkitekt til at lave en "klimaudstilling" med fokus på ressourceforbrug før og nu. Vi er i startfasen af planlægningen og forestiller os, at udstillingen skal bestå af fx fotostater med fotos fra billedarkivet, museumsgenstande, interviews m.m., der illustrerer, hvordan man udnyttede ressourcer tidligere - sammenlignet med nu. Vi håber, udstillingen vil sætte tanker i gang hos kommende gæster om, hvad vi selv kan gøre nu – og i fremtiden. Var "de gode gamle dage" altid så gode? Kan vi lære af historien?

For at skaffe plads til den nye klimaudstilling skal oldtidssamlingen og andre genstande, der er udstillet i magasinkælderen forrum, pakkes ned i en længere periode. De første forberedelser har fundet sted. Der bliver derudover plads til en mindre Vandelbane-udstilling i Mogens Jensens fine gamle glasmontre.

Vandskade

Seneste nyt er, at vi torsdag den 14. juli mødte ind til en større vandskade i det bagerste rum i magasinet. Der stod ca. 5 cm. blankt vand i det meste af lokalet. Kommune og VVS-installatører blev tilkaldt. Det viste sig, at vandet stammede fra et hul på en varmtvandsledning fra skolen. Vandet var trængt ned i magasinet inden for den sidste uge, og alle dagens frivillige gik i gang med at skovle og suge vand op og klodse ting op, så skaderne blev minimeret. Fugtmålerne i genstandssamlingen havde ikke givet alarm, og i rummet med samlingerne var gulvet heldigvis tørt.

Affugtere skal nu køre en tid fremover, og vi trykker fingre for, at den egentlige årsag til hele miseren bliver afhjulpet.

Arkivet

På arkivet får vi løbende henvendelser fra mennesker, som forsker i slægtshistorie og/eller ønsker kopi af gamle fotos tilsendt. Vi prøver at hjælpe, så godt vi kan, og arkivalierne tillader det. Det giver arbejdsopgaver, som bekræfter betydningen af arkivet.

<i>Formand:</i>	<i>Svend Aage Hansen, Gl. Åstvej 14, Vandel.</i>	<i>Tlf. 75 88 54 04</i>
<i>Næstformand:</i>	<i>Julius Guttesen, Tingkærvej 9, Randbøl</i>	<i>Tlf. 20 21 82 63</i>
<i>Kasserer:</i>	<i>Søren Pallesen, Gl. Stationsvej 34, Vandel</i>	<i>Tlf. 75 88 55 01</i>
<i>Sekretær:</i>	<i>Bente Lykkegaard, Rodalvej 50. Randbøldal</i>	<i>Tlf. 40 12 18 92</i>
<i>Medlem:</i>	<i>Hanne Damgaard Hansen, Mølleparken 49, Vandel</i>	<i>Tlf. 30 22 54 74</i>
<i>Suppleant:</i>	<i>Karen Margrethe Damkjær, Gl. Åstvej 8, Vandel</i>	<i>Tlf. 41 41 50 78</i>
<i>Suppleant:</i>	<i>Nikolaj Sørensen, Randbølvej, Vandel</i>	<i>Tlf. 30 74 53 76</i>

Randbøl Sogns Lokalarkiv og Museum, Grindstedvej 30, 7184 Vandel

E-mail: rslm.vandel@gmail.com, www.rslm.dk - Tlf. 75 88 54 89, åbent torsdage 10-16

Redaktion: Bente Lykkegaard/Hanne D. Hansen, **Ansvar** Svend Aage Hansen **Distribution:** Søren Pallesen.

Trykning: Billund Bogtrykkeri, Butikstorvet 10A 2.sal, 7190 Billund. Mail: morten@billund-ugeavis.dk